

Opfindelsen af en overgangsform mellem menneske og dyr

Den oprindelige historie om Javamanden

Bedstefar Backs Polemiske Hjørne

Af Knud Aa. Back

Nogle skeletrester fundet i det 19. årh. på Java udgør stadig et væsentligt "bevis" i menneskets udviklingshistorie. Bedstefar Backs Polemiske Hjørne ser denne gang nærmere på dette bevis.

Da Darwin i sin tid havde "brudt isen" med sin revolutionerende påstand om at mennesket blot var sidste led i livets evolution, blev der naturligvis stor interesse i den tids videnskabelige kredse for at finde beviser for påstanden. Darwin mente selv at beviset for hans evolutionsteori så at sige måtte kunne graves op af jorden: Fossilerne måtte kunne vise alle de mellemformer man havde brug for. Så der var kun en ting at gøre: Ud og led!

En hollandsk læge

Den gamle fuser¹ Haeckel, ham der fandt på at menneskefosteret skulle gennemløbe forskellige dyriske stadier med gæller, hale, osv., havde en discipel ved navn *Dubois*. Denne Dubois var hollandsk læge og grebet af darwinismens flamme.

På det tidspunkt hvor vores historie foregår, havde enhver europæisk nation med respekt for sig selv en eller flere kolonier i de varme lande, så hjemlandets købmandsforretninger kunne blive forsynet med *kolo-*

nialvarer. Sådan også med Holland.

Haeckel havde opmuntret Dubois til at tage ud til kolonierne for at finde det første abemenneske, så man kunne få syn for sagn. Men hvordan komme til Nederlandsk Ostindien når man ikke er født med en sølvske i munden og ikke kan få regeringen til at yde den nødvendige finansielle støtte? Man lader sig udstationere som militærlæge i Den kgl. hollandske Hær.

Så i 1887 ankommer der en ung hollandsk læge til Sumatra, og han indleder sin jagt på *the missing link*, på den overgangsform som skulle være beviset på at mennesket stammer fra en tidlig abeform². Nu er det jo sin sag at vade ud i et ukendt jungleområde og finde den nål i høstakken man leder efter. Og hans første ihærdige forsøg skulle da også vise sig frugtesløse.

Uheld i held

Men i 1889 tilsmiler heldet ham: Han hører rygter om at der på Java skulle være fundet et fossilt kranium ved et sted der hedder Wadjak, på sydkysten af Java. Det får ham til at flytte sin eftersøgning hertil, og han finder selv ét kranium mere. MEN kranierne viser sig ved nærmere undersøgelse at have et hjernerumfang³ på hhv. 1550 og 1650 cm³. Det er til gengæld ikke så heldigt, for det betyder at de er lidt for moderne til at kunne optræde som *missing links*. Han siger derfor intet om fundene, men

gemmer dem væk.

Hans jagt på "en rigtig" mellemform fortsætter. Og i oktober 1891 er han mere heldig. Han befinder sig i nærheden af landsbyen Trinil, og her falder han over en næsten komplet kraniekalot fra en abelignende skabning. Denne kraniekalot giver ham virkelig blod på tanden, så han intensiverer sin undersøgelse af området. Og man kan følge hans iver, hans stigende desperation da han, trods ihærdige anstrengelser, ikke finder andet og mere.

En enkelt kraniekalot kan ikke på nogen måde siges at udgøre et *missing link*. Det må være noget mere, noget som kan danne den ønskede overgang.

Endelig

Der skal gå næsen et helt år inden der igen sker noget. Nemlig, i august 1892 gør han endelig et fund han kan bruge til noget: en lårbensknogle, og hvad bedre er, knoglen er menneskelignende!

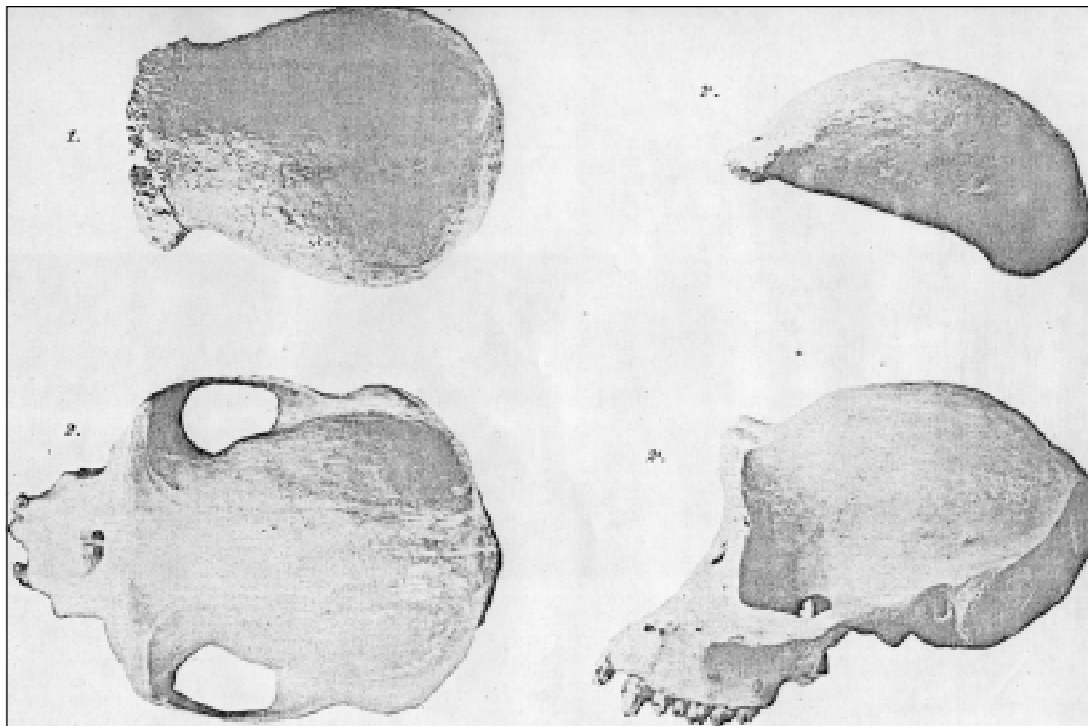
Man kan følge hans begejstring! Her har han brugt år af sit liv på at lede efter en nål i en høstak, og endelig sker dét han har håbet på, dét han har drømt om, dét der skal gøre ham berømt: Han har fundet *the missing link*, den manglende overgangsform mellem dyr og menneske! Og ikke nok med det: Han finder også nogle kindtænder. Så nu har han virkelig noget at vise frem for verden.

I mit gamle Nordisk Konversationsleksikon fra 1948 beskrives fundet sådan:

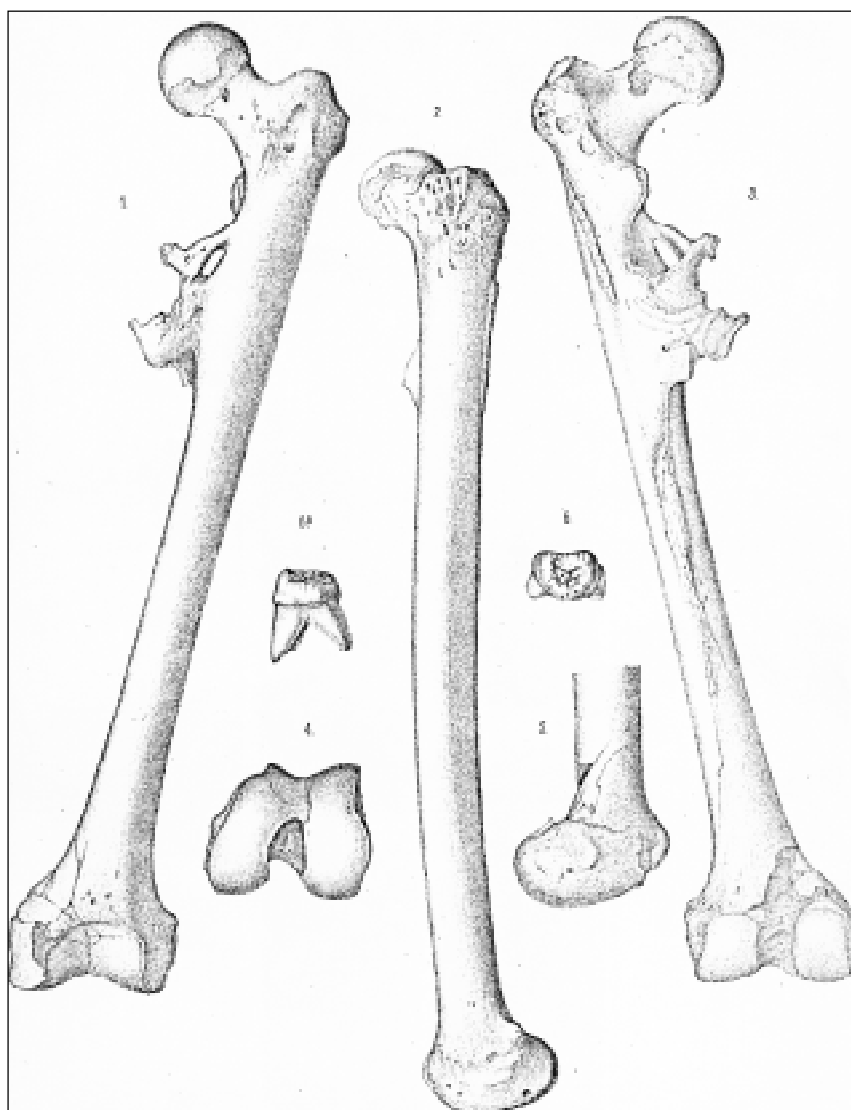
I 1891 udgravede Hollænderen E. Dubois ved Trinil paa Java de første fossile Skeletrester af [Javamanden], en Hjerneskal, nogle Kindtænder og et Laarben som hidrørte fra et utvivlsomt menneskeligt Individ ...

Og nogenlunde sådan gengives historien også fra lærebog til lærebog, idet den ene antropolog efter den anden så at sige "står på skuldrene af hinanden". Ingen af dem giver sig tid til at undersøge de oprindelige

Kraniekalot. *Pithecanthropus erectus* 1. ovenfra, 1a. fra venstre. Kranie. *Anthropopithecus troglodytes* 2. forfra, 2a. fra venstre (fra Dubois)

Lårbensknogler og
tænder.
Pitcanthropus
erectus. 1-5. venstre
femur (set fra
forskellige vinkler),
6-6a. hjørnetand
(Fra Dubois)

kilder for at finde ud af hvad der virkelig er foregået. Det er nøjagtig det samme forhold som Per Stig Møller så udmærket redegør for i sin bog *Munk*, om hvordan et decideret karaktermord sker på Kaj Munk i efterkrigstidens Danmark, på grund af nogle fejlciteringer som ukritisk viderebringes fra den ene til den anden.

Hører delene overhovedet sammen?!

Hvad man glemmer at tage i betragtning i forbindelse med Javamanden, er at den ovenfor anførte beskrivelse af fundet er no-

get forenklet. Man kan kun få det indtryk af beretningen at Dubois har gravet *Pitcanthropus erectus*⁴ op i en og samme omgang. MEN, MEN, men. Som nævnt er der gået næsten et år mellem fundet af kraniedelen og de øvrige skeletdele.

Og hvad mere er, den sidste kindtand er fundet 3 meter fra kraniets findested⁵, og lårbenet lå 14-15 m væk! På trods af at tænder, kranium og lårknogle således blev fundet langt fra hinanden⁶, postulerer Dubois frimodigt ikke blot at delene hører til samme art, men også til samme individ!!!

Endvidere "glemmer" han lige at fortælle at han ved samme lejlighed også har fundet yderligere fire menneskelige lårben og en lige så menneskelig tand. Alt sammen noget han først offentliggør mange år senere! Jamen, er gengivelsen af denne historie da ikke blevet mere korrekt med årene i nyere bøger om emnet? Ikke meget:

I mit næstnyeste værk på dansk⁷ om menneskets udvikling hedder det:

Det vigtigste af Dubois' fund var en næsten komplet kraniekalot ... Kalotten havde klare menneskelige træk, men afveg fra nutidsmenneskets ved at være meget lave. Inden for et lille område omkring kraniekalotten fandt han også en kindtand og et lårben. Dubois mente at stykkerne tilhørte ikke blot sammen art, men også samme individ.

Bemærk venligst her: "... inden for et lille område ..."! En yderligere stillingtagen til problemet om disse fossiler har det ringeste med hinanden at gøre, henviser forfatteren blot til Dubois' egen tolkning. Samme forfatter har i øvrigt dette karakteristikum for Dubois som ekspert i sin beskrivelse af starten på Ekspedition Missing Link: *Dubois havde ingen træning i at lede efter fossiler. Han havde aldrig set et menneskefossil og anede knap nok hvad han søgte efter.*⁸

I den nyeste fremstilling jeg har set på dansk, turde beskrivelsen af de faktiske forhold også være noget mangelfuld. Det hedder her⁹:

... i oktober 1891 fandt han en lavt hvælvet, tykvægget, næsten komplet kraniekalot nær landsbyen Trinil ... Senere samme år fandt Dubois en hominin¹⁰ tand, og året efter fandt han samme sted en lårbensknogle ... Han mente i første omgang at fossilerne stammede fra en overgangsform mellem menneskeaberne og mennesket ("missing link"). Under indflydelse af den kendte¹¹ tyske naturforsker Ernest Haeckel benævnte Dubois i 1894 sin fossile art Pithecanthropus erectus ("det oprejste abemenneske"). Der var dog stærkt delte meninger om betydningen af Dubois' fund, hvilket i den grad gik Dubois på at han i bogstaveligste forstand trak sig tilbage

med sit fossil. Fossilet er senere blevet kendt under navnet Java-mennesket.

Igen er det interessant at lægge mærke til hvad der *ikke* siges! Ikke et ord om at han først har fundet kraniekalotter fra rigtige mennesker¹². Og igen bruges vendingen "samme sted". Strengt videnskabeligt kan man måske hævde at det kan betyde "på samme ø i Indonesien", men på almindeligt dødeligt dansk betyder udtrykket at man har fundet tingene i en naturlig sammenhæng med hinanden. Endelig indicerer brugen af ordet "fossilet" (i singularis!) kraftigt at der skulle være tale om ét sammenhængende fund. Og dette er som anført ingenlunde tilfældet!

Ukritisk bedømmelse af fundet

Man kan forstå Dubois' begejstring, man kan forstå hans tørst efter oprejsning efter så mange skuffelser, og man kan ud fra det måske forstå at han brændende ønsker sig en sammenkobling af de tre fund, af lårbensknoglen, af kindtænderne og af kraniekalotten. Hvad man ikke kan forstå, er at senere forskere ikke har set anderledes kritisk på hele "fundshistorien".

Kogt ned kan hele fortællingen om Javamandens tilblivelse nemlig gengives således: Dubois tager til Java med det bestemte forsæt at finde *The Missing Link*. Finder rester af moderne mennesker, 1889, og nogle skeletdele i 1891 og 1892. Han fortier 89-fundet, og kæder, uden skygge af sandsynlighedsførelse, de tre af 90'er-fundene sammen til ét individ, Javamanden.

Nøjagtig sådan blev det *missing link* til. I 1894 udsender han artiklen *Pithecanthropus erectus, en menneskelig overgangsform fra Java*,¹³ hvori han beskriver sit fund af "Javamanden", men fortier altså sit fund af de menneskelige skeletdele. Og da han kommer tilbage til Europa, begiver han sig ud på en foredragsturné med sin Javamand, og han siger stadig ikke et kuk om sit første fund som med det samme ville have dementeret det andet fund.

De udstillede fossiler gav anledning til en heftig debat, måske netop fordi tiden krævede "beviser" for den darwinistiske påstand om at der findes en ubrudt overgang

fra dyreform til dyreform, og i sidste ende fra dyr til menneske. Nogle mente at kraniekalotten stammede fra en uddød abe, andre at den hidrørte fra et menneske. Den voldsomme debat gjorde Dubois bitter, så bitter at han gemte sine fund i flere årtier.

Undskyldning og fordøjelsesbesvær

Til sidst offentliggør han dog sit fund, også af den rigtige menneskeform. Og han undskylder sin fortællelse med at dette fund ville have været en bombe under hele abe-menneske-teorien på så tidligt et tidspunkt. Sir Arthur Keith bemærker i den forbindelse lakonisk at det ville virkelig have givet datidens antropologer fordøjelsesbesvær hvis de skulle sluge Wadjak-mennesket og Javamanden på én og samme gang, fundet i samme del af Java. "Siden er vor fordøjelse blevet stærkere."¹⁴

Kort før sin død i 1940 erklærer Dubois at han mener at javakraniet i virkeligheden blot stammer fra en stor abeart.

End of story. Og dermed burde alle henvisninger til Javamanden i værker om menneskets udvikling også være nået til vejs ende. Der er ikke fugls føde på det skelet. *Pithecanthropus erectus*¹⁵ nærmer sig ikke skyggen af bevis på den ønskede dyr-menneske-sammenhæng. Dette javanesiske eksemplar af *Homo erectus*¹⁶ er ene og alene et fantasifoster sat sammen af forskellige mere eller mindre tilfældige dele.

Gyseren med erectus-formen Peking-mennesket er ikke meget bedre. Så hvorfor de to skeletter stadig rumsterer i skabet for fortællingen om menneskets opståen på denne planet, må forekomme en mere end mystisk! Måske snarere *mytisk*.

Henvisninger

For dem der er interesserede i en status over hvordan beviset for dyre-menneske-sammenhængen står i dag, kan jeg henvise til Origos temanummer *Nedstammer mennesket fra Adam?*, nr. 79, sept. 2002.

1 Hvorfor jeg titulerer ham sådan, kan vi vende tilbage til ved en senere lejlighed.

2 som man forestillede sig dengang, men NB ikke i dag!

3 *Fossil Man*, af Frank W. Cousins, rev. 1971, p. 97, illu.

4 *Pithecanthropus* [pi-te-'kan-tro-pus] = abemenneske, og *erectus* [e-'rek-tus] = opretgående

5 Den første (som senere ikke nævnes) har han fundet i en hule måneden før kraniekalotten.

6 A. H. Brodrick, *Early Man, A Survey of Human Origins*, London 1948, p.90. n.2

7 Erik Thomsens *Menneskets oprindelse*, Niche 1985, p. 94

8 op.cit. p. 93

9 Peter K. A. Jensens *Menneskets Oprindelse og Udvikling*, Gads Forlag, 2001, p.190

10 tidligere betegnet *hominid*, individ eller art på menneskets udviklingslinie, op.cit. p.413

11 Jeg vil snarere sige "berygtede", men det vender vi som sagt tilbage til en anden gang.

12 At de er fundet nævnes måske senere, p.191, men slet ikke i forbindelse med Dubois.

13 *Pithecanthropus erectus, a Human-like Transitional Form from Java*

14 *The Antiquity of Man*, 1925

15 Også selvom han senere er blevet fremmet til *Homo erectus*.

16 Det opretgående menneske